

Aanleiding

Gemeente Haarlem voert bodemonderzoeken en saneringen uit volgens het zogenaamde Bodemprogramma. Voor de periode 2016-2020 is dit door de raad vastgesteld in BBV 2015/306730. Bij het vaststellen van dit programma is aangegeven dat halverwege deze periode een tussentijdse evaluatie van de uitvoering wordt opgesteld en het bodemprogramma waar nodig wordt geactualiseerd.

In deze notitie wordt aangegeven wat tot en met 2018 is uitgevoerd binnen dit programma en wordt een beeld gegeven van de verwachte werkzaamheden voor de resterende 2 jaar.

Uit het bodemprogramma 2016-2020

In het Bodemprogramma wordt aangegeven welke locaties in de periode 2016-2020 worden onderzocht op bodemverontreiniging, op welke locaties een sanering gepland staat of waar -na een sanering- nog nazorg nodig is. Verder bevat het programma beleidsontwikkeling voor het duurzaam gebruik van de ondergrond. In het Bodemprogramma staan ook de voorwaarden en prioriteiten aangegeven voor het uitgeven van deze bodemgelden. In het in 2015 ondertekende Bodemconvenant¹ is afgesproken dat er ook aandacht komt voor de rol van de ondergrond bij belangrijke vraagstukken zoals klimaatadaptatie, energietransitie en duurzaam gebruik van de ondergrondse ruimte. Vooral ook gericht op het opstellen van de Omgevingsvisie en het Omgevingsplan.

De gemeente ontvangt van het rijk -als uitkering in het gemeentefonds- een decentrale uitkering bodem (DUB). Dit geld wordt beschikbaar gesteld voor sanering van bodemverontreiniging, nazorg, bodemonderzoek, apparaatskosten en (beleids-)projecten die de omslag van saneren naar beheren, het duurzaam gebruik van de ondergrond of klimaatadaptatie ondersteunen. Het gaat hier om gevallen waarvoor de overheid verantwoordelijk is omdat hiervoor geen andere partij is aan te spreken. Ook bevat het Bodemprogramma de mogelijkheid om een financiële bijdrage te leveren aan projecten die te veel beperkt worden door bodemverontreiniging. In samenloop met andere projecten kan dan ook bodemverontreiniging worden aangepakt.

De gemeente Haarlem maakt elke vijf jaar een nieuw bodemprogramma, omdat het rijk de bijdrage via de DUB voor vijf jaar bekend maakt. Het bodemprogramma geeft daarmee een onderbouwing voor de besteding van het bodemgeld. Het is nog niet bekend of en hoe de landelijke overheid voor de periode na 2020 nog geld beschikbaar stelt voor de bodemtaken.

De Raad heeft het College bij vaststellen van het bodemprogramma 2016-2020 de bevoegdheid gegeven om te schuiven binnen het programma, binnen de gestelde uitgangspunten. Flexibiliteit is noodzakelijk. Het onderzoeken en aanpakken van verontreinigingen is complex en geraamde bedragen kunnen uiteindelijk anders uitvallen. Ook hangt het moment van uitgave van een bijdrage aan bijvoorbeeld andere projecten veelal af van wanneer een project uitgevoerd wordt. In veel gevallen wordt werk met werk gemaakt.

¹ Convenant bodem en ondergrond 2016-2020, 17 maart 2015, ondertekend door ministerie, provincies, gemeenten en waterschappen.

Terugblik afgelopen periode

In deze paragraaf wordt een indruk gegeven van wat de gemeente in de eerste drie jaar van de periode 2016-2020 heeft uitgevoerd in het kader van het Bodemprogramma. Een paar bijzondere projecten zijn daarbij wat uitgebreider beschreven.

Spoedlocaties

Dit zijn locaties waar volgens de geldende regelgeving een te groot risico bestaat als gevolg van een bodemverontreiniging. Het gaat hier in Haarlem met name om risico op ongeoorloofde verspreiding van de aanwezige verontreiniging. In Haarlem zijn geen locaties meer waar mogelijk gezondheidsrisico's bestaan als gevolg van bodemverontreiniging. Een paar voorbeelden van spoedlocaties:

Klokhuisplein 5 e.o.

De afgelopen jaren heeft de gemeente de sanering van dit geval voorbereid en uitgevoerd. Ter plaatse van de Bakenessergracht en de Nauwe Appelaarsteeg bleek op een diepte vanaf ongeveer 8 tot 12 meter een verontreiniging aanwezig te zijn die een grote pluim grondwaterverontreiniging heeft veroorzaakt. Het gaat om een verontreiniging met chloorhoudenden oplosmiddelen. Door deze zogenaamde bronzone aan te pakken wordt voorkomen dat de pluim verder groeit en zich verplaatst.

Door middel van een bijzondere aanbestedingsmethode (Best Value Procurement) is een saneerder gezocht die vrij stond in de manier waarop hij zou gaan saneren. Zo is gezocht naar de beste methode die de huidige markt te bieden had. Wel zijn er randvoorwaarden meegegeven ten aanzien van het te behalen resultaat en het beperken en voorkomen van overlast en schade. In deze aanbestedingsprocedure zijn de omwonenden nadrukkelijk betrokken geweest. De gemeente is actief op zoek gegaan naar bewoners die in een bewonerscommissie wilden deelnemen. Ook heeft gemeente aan de bewoners de mogelijkheid geboden om een adviseur in de arm te nemen die het technische verhaal onafhankelijk kon uitleggen. Deze adviseur heeft, met nadrukkelijk het belang van de bewoners voor ogen, deelgenomen aan het aanbestedingsteam en heeft ook meebeslist bij de aanbesteding. Ook is regelmatig contact geweest met omliggende bedrijven en instellingen zoals het Teylers Museum, de Rechtbank en de Toneelschuur. Allemaal instellingen met een eigen belang en eigen eisen ten aanzien van bereikbaarheid en veiligheid. Hierdoor is de buurt intensief betrokken geraakt bij een project waarbij enige overlast niet was te voorkomen (bijvoorbeeld tijdelijk afsluitingen van de wegen) en mogelijk risico's konden ontstaan voor gezondheid en bebouwing (zettingen).

Bij deze aanbesteding is een saneerder gekozen die de bronzone door middel van het injecteren van een bepaalde vloeistof kan saneren. Met deze vloeistof wordt de verontreiniging deels direct afgebroken (door fijne ijzerdeeltjes) en deels wordt de biologische afbraak gestimuleerd. De vergoeding voor de aanpak van deze bronzone is €1,2 miljoen.

In 2017 en begin 2018 zijn deze injecties uitgevoerd. Het gaat om honderden injecties in rijwegen, stoepen en in de gracht zelf. De komende jaren moet gevolgd worden of deze injecties het beoogd resultaat opleveren. Dit is een langzaam proces en hiervoor is een termijn van 10 jaar gesteld. De aannemer moet dit regelmatig controleren. Ook zal de gemeente onafhankelijk controle-onderzoek laten uitvoeren. Mocht het niet snel genoeg gaan, dan is nu al een aantal buizen en leidingen aangelegd waardoor aanvullend vloeistof in de verontreinigde zone kan worden gepompt. Al naar gelang de mate waarin de verontreiniging is afgebroken, krijgt de aannemer in de komende jaren

betaald. Pas wanneer het beoogd resultaat definitief is bereikt krijgt de aannemer het volledige bedrag. Na het realiseren van de injecties en het aanleggen van de benodigde buizen en leidingen is nu ca. 45 % van de totale kosten van €1,2 miljoen aan de aannemer vergoed. De rest volgt de komende jaren.

De sanerende aannemer heeft tijdens de aanbestedingsprocedure ook iets extra's aangeboden. In samenwerking met de Bodemzorg is aangeboden om de verantwoordelijkheid voor deze verontreiniging af te kopen. Bodemzorg is een aan de overheid gelieerde organisatie en onderdeel van Afvalzorg NV. Bodemzorg is gespecialiseerd in de nazorg van saneringslocaties en stortplaatsen. Zij worden door de afkoop verantwoordelijk voor het controleren van de verontreiniging die achterblijft na de sanering van de bronzone. Ook moeten zij maatregelen treffen wanneer blijkt dat de pluim, om wat voor reden dan ook, nog steeds onacceptabel verspreidt of groter wordt. Door deze verantwoordelijkheid bij deze deskundige en ervaren instantie te leggen wordt de continuïteit van de zorg voor deze verontreiniging gewaarborgd. Bodemzorg heeft een bedrag berekend waarvoor zij dit wilde afkopen: €750.000,-. Dit bedrag paste binnen de ramingen die voor deze verantwoordelijkheid waren berekend in het bodemprogramma van de komende jaren. De gemeente heeft dan ook gebruik gemaakt van deze kans. Het voordeel voor de gemeente is dat het geld dat hier al voor was gereserveerd nu gegarandeerd en deskundig hiervoor wordt gebruikt. Mede gezien de onzekerheid over de bijdrage van de Rijksoverheid na 2020, is dit een garantie dat dit geval van verontreiniging op een milieuhygiënisch verantwoorde manier wordt aangepakt en gecontroleerd.

Nassaulaan, Kraaijenhorst en Magdalenahof

Op deze locatie voert de gemeente al enige jaren een sanering uit van een restverontreiniging die na de sloop van de voormalige drukkerij daar is achtergebleven. Het gaat om een grondwaterverontreiniging met vluchtige stoffen. Hier worden grondwater en bodemlucht opgezogen en gezuiverd in een daarvoor bedoelde zuiveringsinstallatie. Ook zijn er maatregelen getroffen om uitdamping naar de woningen te voorkomen. De afgelopen jaren zijn hier extra filterpunten aangelegd. Hiermee is een restverontreiniging op het terrein bij het aangrenzende Magdalenahof verwijderd. Ook zijn er bij een woning en bergingen op de Kraaijenhorst extra filters geplaatst om daar een hardnekkige kern beter aan te pakken. De saneringsresultaten daar waren niet goed genoeg. Naar verwachting kunnen hier de maatregelen in 2019 worden beëindigd. Daarna kan de zuiveringsinstallatie worden ontmanteld. Deze kosten waren voor 2016/2017 ingepland, maar gaan nu naar verwachting pas in 2020 spelen (ca. €300.000). Daarna zal nog zeker vijf jaren actief gecontroleerd worden of de situatie stabiel blijft.

Generaal Cronjéstraat

Bij werkzaamheden van PWN in de Generaal Cronjéstraat werden bij onder andere een voormalige wasserij chloorhoudende oplosmiddelen in het grondwater aangetroffen. Er was al bekend dat deze verontreiniging aanwezig was maar geen risico oplevert. Omdat nu echter op meer plaatsen in de Generaal Cronjéstraat verontreiniging werd aangetroffen, is verder onderzoek uitgevoerd naar de ernst en de omvang van deze verontreiniging. Uit de risicobeoordeling bleek uiteindelijk dat er geen humane-, verspreidings- en ecologische risico's zijn.

Wel was volgens PWN sprake van permeatie van de verontreiniging in de drinkwaterleiding. De hoeveelheid lag echter beneden de risico-grenswaarde voor drinkwater. PWN staat voor puur drinkwater en heeft toch besloten een deel van de hoofdwatervoorziening en huisaansluitingen in het verontreinigde gebied te vervangen door impermeabel materiaal. Omdat de Generaal Cronjéstraat een drukke winkelstraat en fietsroute is, is omgevingsmanagement een belangrijk onderdeel van de

voorbereiding van dit werk geweest. De uitvoering van dit werk was in januari en februari van 2019. De gemeente Haarlem was nauw betrokken bij de voorbereiding.

Nazorglocaties

Dit zijn locaties waarbij restverontreinigingen in met name het grondwater worden gecontroleerd en in sommige gevallen actief worden gestabiliseerd/aangepakt. Een paar voorbeelden:

Oudeweg/GEB-terrein: Hier vindt zogenaamde “eeuwigdurende” nazorg plaats. Hier is een installatie aangelegd die een restverontreiniging in het grondwater op zijn plek houdt. Er vindt nu onderzoek plaats om te kijken of deze continue nazorg kan worden afgebouwd. Ten eerste richt dat onderzoek zich op het vaststellen van de actuele verontreinigingssituatie. Met deze gegevens wordt bepaald of (bijvoorbeeld met een aanvullende sanering) gezorgd kan worden voor een voldoende stabiele situatie, die minder nazorg vergt. Wel moet gegarandeerd blijven dat de verontreiniging geen risico's zijn voor de omgeving. Is sprake van een stabiele veilige situatie, dan kan de oude doelstelling van eeuwig isoleren, beheersen en controleren worden losgelaten.

Bij het geval **Transvaalstraat 10 e.o.** is door middel van injecties in de bodem een kern van restverontreiniging aangepakt. Hiermee wordt voorkomen dat de grondwaterverontreiniging te veel groeit en zich verspreidt. De onderzoeksgegevens van de laatste jaren laten zien dat de vlek kleiner wordt en de gehalten lager. Hernieuwde injecties van koolstofbron (voeding voor natuurlijke afbraak) zijn waarschijnlijk nodig om de kern van de verontreiniging aan te pakken.

Verder is de nazorg op vier locaties beëindigd (Lieoever 69-76, Brouwersvaart (Jongeneelterrein), Langendijkstraat 14 en M. van Heemskerckstraat (Boumaterrein)) omdat hier voldoende is vast komen te staan dat de situatie stabiel is en eventuele restverontreiniging geen belemmering oplevert.

Bijdrage aan projecten

Binnen het programma bestaat de mogelijkheid om een bijdrage te leveren aan projecten van derden die plaatsvinden op sterk verontreinigde terreinen. Het gaat om een maximale bijdrage van 25% van de daadwerkelijke kosten voor bodemsanering.

Een voorbeeld hiervan is het **Scheepmakerskwartier**. Hier is voor enkele fases een bijdrage geleverd aan het verwijderen van diverse verontreinigingskernen. Ook is vanuit het bodemprogramma bijgedragen aan de sanering van een olieverontreiniging bij de nieuwbouw van **Prinsen Bolwerk 3**.

In samenloop met civiele projecten (zoals werkzaamheden aan de riolering) zijn ook verschillende verontreinigingen verwijderd. Voorbeelden hiervan zijn enkele olievlekken in de Rozenstraat en de Kinderhuisvest.

Verbreiding

Onder *verbreiding* wordt verstaan het ontwikkelen van nieuw beleid voor bodem en ondergrond. Zoals al eerder genoemd, is in het in 2015 ondertekende Bodemconvenant afgesproken dat er ook aandacht komt voor de rol van de ondergrond bij belangrijke vraagstukken zoals klimaatadaptatie, energietransitie en duurzaam gebruik van de ondergrondse ruimte. Vooral ook gericht op het opstellen van de Omgevingsvisie en het Omgevingsplan.

De afgelopen jaren is voor Haarlem een inventarisatie uitgevoerd van welke bijdragen de ondergrond kan leveren voor bijvoorbeeld het bergen van overvloedige regenval, de mogelijkheden voor bodemenergiesystemen en welke ruimte er in de ondergrond beschikbaar is. Deze ondergrondse

ruimte is van belang omdat steeds meer ondergronds gebouwd wordt (denk aan ondergronds parkeren) en een eventueel warmtenetwerk moet ook in die ondergrondse ruimte worden gerealiseerd.

Deze inventarisatie is grotendeels gereed. Met deze informatie kan een betere afweging worden gemaakt over welke bestemmingen waar in Haarlem worden gerealiseerd. Deze integrale afweging is een belangrijk uitgangspunt bij het inwerking treden van de Omgevingswet. Het Rijk heeft nu gesteld dat de Omgevingswet in 2021 van kracht wordt. Dit is een vertraging van 3 jaar ten opzichte van wat ten tijde van het opstellen van het bodemprogramma werd verwacht.

Vorig jaar is een geactualiseerde **bodemkwaliteitskaart** vastgesteld door het College (BBV 2018/253584). Deze kaart beschrijft (op basis van alle bekende gegevens) welke bodemkwaliteit verwacht kan worden per zone in Haarlem. Op basis van deze gegevens is beoordeeld of er aanvullend onderzoek moet worden gedaan naar of deze zogenaamde diffuse verontreinigingen nadelige gevolgen heeft voor gebruikers van de bodem. Bijvoorbeeld of de bekende loodverontreiniging in de wat oudere wijken van Haarlem een mogelijk risico zijn voor kinderspeelplaatsen. Wanneer deze gehalten worden afgezet tegen de richtlijnen die de GGD daarvoor heeft opgesteld, is geen nader onderzoek nodig.

Wat gaan we de rest van de periode doen?

Voor de rest van deze periode van het bodemprogramma blijft het geld worden uitgegeven volgens de verdeelsleutel voor bijdragen zoals is vastgelegd in 2015. Samengevat komt deze prioritering neer op:

1. Het geld is ten eerste is bedoeld voor saneringen en nazorg van gevallen waar risico's bestaan voor bijvoorbeeld verspreiding en waarvoor geen andere partij verantwoordelijk is. Er zijn binnen Haarlem geen verontreinigingsgevallen meer bekend die mogelijk een risico vormen voor de gezondheid. Wel zijn er een aantal nazorg-gevallen waarvoor nog definitief moet worden vastgesteld dat deze vlekken stabiel genoeg zijn. Voor veel gevallen geldt dat binnen afzienbare tijd wordt verwacht dat dit het geval is. Ook valt onder deze eerste categorie de beleidsontwikkeling en het onderzoeken van de bijdrage die de ondergrond kan leveren bij bijvoorbeeld klimaat- en energievraagstukken.
2. Ten tweede gaat er geld naar projecten. Hierbij wordt in samenloop met andere projecten op ernstig verontreinigde terreinen (ontwikkelingen of civiele werken) een bijdrage geleverd voor de saneringskosten. Hiermee wordt voorkomen dat deze ontwikkelingen onnodig geremd worden door bodemverontreiniging. Zo kan, wanneer bodemverontreiniging een belemmerende factor is, een bijdrage aan woningbouwlocaties worden verleend
3. Verder kan er een bijdrage worden gegeven aan overige locaties waarvoor geldt dat sprake is van een geval van ernstige bodemverontreiniging.

Onder **categorie 1** vallen bijvoorbeeld de eerder beschreven projecten Klokhuisplein, Nassaulaan, Oudeweg/GEB-terrein en Transvaalstraat. Verder zijn er diverse projecten waar regelmatig de ernst en omvang van grondwaterverontreinigingen worden gecontroleerd.

Mogelijk kan door bijdragen aan projecten van externen de nazorg op locaties waar restverontreiniging aanwezig zijn, worden beperkt of zelfs worden afgebouwd. Wanneer door een ontwikkeling een verontreinigingskern makkelijker te saneren wordt, dan kan dit gestimuleerd worden door financiële ondersteuning.

Daarnaast is geld gereserveerd voor nu nog onbekende spoedlocaties. Deze locaties, waar mogelijk risico's bestaan als gevolg van bodemverontreiniging, kunnen nog altijd onverwacht opduiken.

Naast de eerder genoemde inventarisatie van de potentie van de ondergrond voor andere vraagstukken, zal de komende tijd ook aandacht zijn voor zogenaamde "nieuwe stoffen". Vanuit ervaringen elders blijken in de bodem soms stoffen aanwezig te zijn die eerder niet bekend waren. Mogelijk dat deze stoffen wel een beperking kunnen vormen voor normaal gebruik van de bodem of het grondwater. Een voorbeeld zijn de zogenaamde PFAS-stoffen. Deze komen onder andere vrij bij bluswerkzaamheden, kunnen zich verspreiden en vormen mogelijk een risico. Landelijk worden hiervoor nog normen en een handelingsperspectief opgesteld. Binnen deze periode van het bodemprogramma wil Haarlem nog onderzoek doen naar de eventuele aanwezigheid van deze stoffen in Haarlem. Bij bodemonderzoeken die door/voor de gemeente worden uitgevoerd kunnen extra analyses naar deze stoffen worden bekostigd vanuit het bodemprogramma. Als dit te weinig gegevens oplevert wordt een breder onderzoek ingezet. Hierbij worden de landelijke ontwikkelingen nauwlettend gevolgd.

Een belangrijke beleidsopgave voor de komende tijd is het inbrengen van alle gegevens over bodem en ondergrond in de door de gemeente op te stellen Omgevingsvisie en het Omgevingsplan. Bij het integraal maken van keuzes in of over het fysieke domein, biedt de ondergrond kansen en moet gegarandeerd blijven dat nieuwe bestemmingen niet belemmerd worden door bodemverontreiniging.

Onder **categorie 2** vallen de projecten zoals Scheepmakersdijk, maar ook de Schouwbroekerplas. De Schouwbroekerplas is een terrein dat vroeger is gebruikt als stortlocatie. Voor dit terrein is een bedrag gereserveerd om bij te dragen aan het duurzaam afdekken van het stortmateriaal. Voordat dit terrein kan worden opengesteld, moet hier een voldoende dikke deklaag zijn aangebracht om contact met het stortmateriaal te voorkomen. Een deel van deze kosten kan worden bekostigd uit het bodemprogramma, de rest moet door het project zelf worden gefinancierd. Binnen het bodemprogramma blijft geld gereserveerd totdat dit terrein daadwerkelijk ontwikkeld wordt.

Ook zal er bijvoorbeeld nog een nader onderzoek worden gedaan naar een verontreiniging met oplosmiddelen in de ondergrond bij de Grote Houtbrug. Hier is een verontreiniging die nog niet is afgeperkt, met name is nog niet duidelijk tot hoe diep deze verontreiniging reikt.

Verder is geld gereserveerd voor sanering van vlekken met verontreiniging ter plaatse van civiele werkzaamheden. In samenloop met bijvoorbeeld rioleringswerkzaamheden of de ontwikkeling van een locatie, kan werk met werk gemaakt worden. Dit zijn momenten waar het relatief eenvoudig en goedkoop is om verontreinigingen te verwijderen die anders niet aangepakt zouden worden.

Onder **categorie 3** vallen de overige locaties waarvoor geldt dat door het bijdragen aan het verwijderen van ernstige bodemverontreiniging, invulling wordt gegeven aan de beleidsdoelstelling om de bodemkwaliteit in Haarlem gestaag te verbeteren.

Financieel

Als bijlage is een tabel gevoegd met een financiële planning. Hierin staat voor de periode tot en met 2018 aangegeven waar het bodemgeld aan is uitgegeven. Daarnaast is aangegeven wat de inkomsten zijn voor het Haarlemse bodemprogramma en hoeveel geld er gereserveerd is.

Daarnaast staat voor de komende jaren een inschatting van hoe de gelden worden uitgegeven. Dit is aangegeven voor de resterende jaren van deze programmaperiode en voor de periode daarna. Voor deze periode daarna is, zoals al eerder aangeven, nog niet duidelijk of en hoe de financiering vanuit het Rijk nog plaatsvindt. Door deze reserve is in ieder geval gegarandeerd dat bodemtaken die nu zijn te voorzien, zijn gedekt.

De daadwerkelijke uitgave van deze gelden zal weer grotendeels afhangen van de ontwikkelingen binnen de stad.

De reserve voor het Bodemprogramma is groot genoeg om de te voorziene kosten te dekken en er is voldoende ruimte om nu nog onvoorziene bodemverontreinigingen aan te pakken als dat nodig blijkt. Ook is voldoende ruimte ingebouwd om aan projecten/ontwikkelingen van derden bij te dragen, die worden belemmerd door bodemverontreiniging en waarvoor anderen niet verantwoordelijk zijn te stellen.

Gemeentelijke bijdrage: de gemeente heeft bij het opstellen van het programma voor deze periode gesteld dat zij 10% van de som geld die in het programma wordt gestoken, zelf betaalt. Dit als zo sinds Haarlem in 2001 zelf verantwoordelijk is geworden voor het uitvoeren van het bodemprogramma. Vanaf de begroting van 2019 is deze financiële bijdrage met €50.000,- verlaagd. Hiertoe is (in het kader van een taakstelling) besloten omdat de reserve voldoende is voor het programma van de komende jaren. De gemeentelijke bijdrage bestaat ook uit de inzet van uren uit de reguliere begroting.

Vervolg

Het Bodemprogramma wordt verder uitgevoerd binnen de randvoorwaarden zoals die bij het vaststellen van dit programma in 2015 zijn vastgelegd voor de periode 2016-2020.

Naar verwachting wordt tweede helft 2019 meer duidelijk over de toekomstige Rijksbijdrage. Met deze gegevens wordt in 2020 een nieuw programma voor de volgende periode vanaf 2021 opgesteld en vastgesteld door de raad.

Van de huidige reserve met bodemgelden is al een deel gereserveerd voor de periode na 2020. Met deze reservering kunnen de nu voorziene kosten worden gedekt.